

پژوهشی درباره نشریات هسته لاتین دانشکده علوم دانشگاه شیراز بر اساس قانون
برادفورد و دیدگاه استادان و محققان آن دانشکده (سالهای ۲۰۰۰-۱۹۹۵)

فصلنامه اطلاع رسانی. دوره ۱۶، شماره ۴ و ۳

دکتر جعفر مهرداد

استاد بخش علوم کتابداری و اطلاع رسانی دانشگاه شیراز

افشین حمدی پور

دانشجوی کارشناسی ارشد علوم کتابداری و اطلاع رسانی دانشگاه شیراز

چکیده

این پژوهش به منظور تعیین نشریات هسته لاتین کتابخانه ملامصدرای دانشگاه شیراز انجام شد. جامعه مورد مطالعه، ۲۴۰ عنوان نشریه لاتین سال های ۱۹۹۵ تا ۲۰۰۰، و ۱۰۹ نفر از استادان و محققان دانشکده علوم، و ابزار گردآوری داده‌ها، پرسشنامه، نشریات باقی‌مانده بر روی میزهای مطالعه، و میزان تهیه زیراکس از مقالات مجلات در یک دوره زمانی سه ماهه بود. روش تحقیق کتابسنجی بود و با تجزیه و تحلیل آمار استفاده از نشریات به کمک قانون پراکندگی برادفورد، نشریات هسته مشخص شدند. از سوی دیگر، نشریات هر رشته به وسیله استادان رتبه‌بندی گردیدند و در نهایت، نشریات هسته با نشریات رتبه‌بندی شده مطابقت داده شدند. یافته‌ها نشان داد که استادان، از نشریات ادواری با ۳۳ درصد، بیش‌ترین استفاده را به عمل می‌آورند.

یافته‌ها حاکی از آن است که میزان پاسخگویی نشریات موجود به نیازهای تحقیقاتی استادان ۶۷ درصد بوده. میزان همکاری کتابخانه ملامصدرا در تهیه مقالات خارج از کتابخانه با ۴۹ درصد، خوب ارزیابی شده. همچنین یافته‌ها نشان داد که بیش از ۶۹ درصد از نشریات لاتین، کم‌تر از ۱۰ بار مورد استفاده قرار گرفته‌اند. ۱۲/۵ درصد نشریات در موضوعات مختلف، پراستفاده‌ترین نشریات بودند. ۴۵ درصد نشریات فقط یک بار مورد استفاده قرار گرفته، یا اصلاً مورد استفاده قرار نگرفته‌اند. ۶۷ درصد نشریات رتبه‌بندی شده توسط استادان، با نشریات هسته به‌دست‌آمده از طریق قانون برادفورد مطابقت داشتند.

یافته‌ها نشان داد که در بین رشته‌های ششگانه دانشکده علوم (آمار، ریاضی، زمین‌شناسی، زیست‌شناسی، فیزیک و شیمی) نشریات رشته شیمی با ۴۲۲۵ بار استفاده، بیش‌ترین میزان استفاده را به خود اختصاص داده است.

کلیدواژه‌ها: کتابسنجی، نشریات هسته، قانون برادفورد، دانشگاه شیراز، کتابخانه ملامصدرا

رشد روزافزون رسانه‌های مختلف ارتباطی، فناوری‌های چاپ و نشر، تخصصی شدن علوم، افزایش تعداد دانشمندان فعال و فعالیت‌های تحقیقاتی، باعث افزایش حجم انتشارات و اطلاعات علمی در کلیه علوم و فنون شده است. (۷) نشریات ادواری تخصصی از جمله رسانه‌هایی هستند که در چرخه انتقال اطلاعات علمی نقش مهمی ایفا می‌کنند.

کتابخانه‌های دانشگاهی ایران به دلیل مسائل فوق و همچنین مسائل مالی (ارزی) و افزایش چشمگیر تعداد دانشجویان، در سال‌های اخیر با مسئله انتخاب مهم‌ترین نشریات ادواری برای کتابخانه‌ها مواجه بوده‌اند. عاملی که در این راستا تأثیر بیش‌تری می‌گذارد این است که نمی‌توان تمام نشریات ادواری تخصصی را برای کتابخانه‌ها تهیه کرد. از این رو لازم است که متخصصان رشته علوم کتابداری و اطلاع رسانی با استفاده از روش‌های علمی در زمینه ارزیابی منابع اطلاعاتی (از جمله نشریات ادواری)، با شناسایی و تهیه مناسب‌ترین آن‌ها به منظور برآوردن نیازهای اطلاعاتی استفاده‌کنندگان تلاش نمایند.

این پژوهش در دانشکده علوم دانشگاه شیراز انجام شده. این دانشکده دارای ۶ بخش مستقل است که در بخش‌های فیزیک، شیمی، زمین‌شناسی، ریاضی و آمار، مقاطع تحصیلی کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری، و در بخش زیست‌شناسی مقاطع تحصیلی کارشناسی و کارشناسی ارشد دایر است.

بر اساس بررسی به عمل آمده، بودجه‌ای که برای خرید نشریات ادواری لاتین اختصاص می‌یابد با توجه به بودجه کل کتابخانه از ۱۳۰ هزار دلار تا ۲۵۰ هزار دلار در سال متغیر است. بودجه‌ای که برای خرید نشریات سال ۲۰۰۰ در نظر گرفته شد بالغ بر ۱۵۰ هزار دلار بود.

بیان مسئله

نشریات ادواری تخصصی در میان انواع رسانه‌های ارتباطی از جایگاه ممتازی برخوردارند. این نشریات جاری‌ترین و روزآمدترین اطلاعات علمی را عرضه می‌کنند، به عنوان سند آرشویی مورد استفاده قرار می‌گیرند، و به منزله نهاد اجتماعی، باعث شهرت و اعتبار نویسندگان و سردبیران می‌شوند (۷).

افزایش انتشار نشریات تخصصی، درخواست بیش‌تر برای نشریات جدید را به همراه دارد، اما محدودیت‌های مالی کتابخانه‌ها و افزایش سالانه حق اشتراک مجلات مسئله‌ای است که همواره توجه کتابداران را به منظور بهره‌وری بیش‌تر، به ارزیابی و رتبه‌بندی مداوم نشریات ادواری معطوف ساخته است. «ملاک‌های رتبه‌بندی مجلات در جوامع گوناگون متفاوت است. برخی مجلات به تبع اعتبار سازمان‌ها و مجامعی که آن‌ها را منتشر می‌کنند معتبر شناخته می‌شوند؛ برخی نشریات از سوی انجمن‌ها و ارگان‌های خاص ارزش‌گذاری و رتبه‌بندی می‌شوند؛» (۲) و برخی دیگر بر اساس سایر قواعد علمی مورد سنجش قرار می‌گیرند.

در این پژوهش، نشریات هسته لاتین دانشکده علوم دانشگاه شیراز را با بهره‌گیری از قانون برادفورد و دیدگاه‌های استادان و محققان دانشکده در هر رشته تخصصی مشخص خواهیم کرد.

همچنین، بررسی عناوین نشریات لاتین پر استفاده و کم استفاده، و رتبه‌بندی مجلات موجود بر اساس میزان استفاده از آن‌ها از اهداف این پژوهش است.

نتایج حاصل از این پژوهش دست‌اندرکاران انتخاب نشریات ادواری در کتابخانه ملاحظه‌ای دانشگاه شیراز را راهنمایی می‌کند تا مجلات بدون استفاده و غیر ضروری را حذف کنند و نیز در صورت وجود درخواست‌های زیاد و محدودیت‌های مالی، مجلات را اولویت‌بندی کنند تا انتخاب بهینه‌ای صورت پذیرد.

تعریف اجزای مسئله

کتابسنجی: «مطالعه غیر مستقیم قواعد حاکم بر نظام مبادله، افکار و اطلاعات علمی. کتابسنجی بر آن است که از طریق بررسی استنادها یا ارجاعات موجود در متون به قواعد حاکم بر رفتارهایی که منجر به بهره‌وری از یا بهره‌دهی به دانش مکتوب با اسلوب‌های کسب و تولید اطلاعات علمی می‌شود بپردازد.» (۳)

نشریات هسته مرکزی و ماوراء هسته مرکزی: در هر موضوع علمی دو گروه نشریه وجود دارند: گروه اول نشریاتی هستند که بالاترین بهره‌دهی را دارند و تعداد مقالاتی که در آن موضوع منتشر می‌کنند بیش‌تر است. بنابراین، استفاده از این نشریات به مراتب بیش‌تر از سایر نشریات در همین موضوع می‌باشد. این گروه از نشریات را نشریات هسته یا هسته مرکزی می‌نامند. گروه دوم نشریاتی هستند که تعداد مقالات و میزان بهره‌دهی آن‌ها از نشریات هسته مرکزی کم‌تر است که به آن‌ها نشریات ماوراء هسته مرکزی می‌گوییم.

نشریات ادواری: در این پژوهش به نشریاتی گفته می‌شود که بطور مسلسل در فاصله زمانی منظم (وگاه نامنظم) با عنوان واحد و به یکی از زبان‌های لاتین از قبیل انگلیسی، فرانسوی، و... منتشر می‌شوند و انتشار آن‌ها بطور نامحدود

ادامه دارد.

سوالات اساسی پژوهش

۱. آیا مجموعه‌سازی بخش نشریات لاتین کتابخانه، ملاصدرا از قانون براد فورد تبعیت می‌کند؟
۲. آیا نشریات لاتین کتابخانه، ملاصدرا جوابگوی نیازها و تقاضاهای اساتید و محققان دانشکده، علوم هست؟
۳. چند عنوان نشریه در هر موضوع تخصصی، بیش‌ترین استفاده را دارند؟
۴. از چند عنوان نشریه فقط یک بار استفاده شده است؟
۵. چند عنوان نشریه در طول دوره، مطالعه اصلاً مورد استفاده قرار نگرفته‌اند؟
۶. میزان استفاده از نشریات ادواری برحسب کیپی مقالات و شمارش مجلات باقیمانده بر روی میزهای مطالعه چقدر است؟

مروری بر پیشینه پژوهش

افزایش حجم وسیعی از اطلاعات علمی در اشکال گوناگون، تأثیر شگرفی بر کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی داشته است. نشریات ادواری که یکی از مواد مهم کتابخانه‌ها هستند مطالعات و پژوهش‌های زیادی را می‌طلبند و این نیازی است که بندرت بر آورده شده است. (۱۰)

«سلیمی جهرمی» (۱۳۶۶) در بررسی خود به میزان استفاده از نشریات در کتابخانه، مرکزی علوم پزشکی ایران پرداخته است. یافته‌ها نشان داده که مجموعاً ۶۳۱ عنوان نشریه، ۳۱۵۲ بار مورد استفاده قرار گرفته‌اند و ۳۷ عنوان نشریه حداکثر ۱۳۷ بار و حداقل ۵ بار مورد استفاده بوده‌اند که ۷۵ درصد استفاده را به خود اختصاص داده‌اند. «سندسی» (۱۳۷۲) در تحقیق خود به بررسی وضعیت و همپوشانی نشریات ادواری غیرفارسی موجود در کتابخانه‌های علوم پزشکی ایران، تهران، و شهید بهشتی در سال ۱۹۹۲ پرداخته. یافته‌ها نشان داده که ۳۴۵۲ عنوان نشریه در ۶۴۹۸ نسخه خریداری شده‌اند که ۱۷۵ عنوان از آن‌ها، نشریه هسته بوده‌اند. او در پایان ۱۱۸۰ نسخه غیر هسته، تکراری در سطح سه دانشگاه را شناسایی کرده که با حذف این دسته از عناوین تکراری می‌توان مجلات مفید را بدون صرف هزینه اضافی به مجموعه افزود.

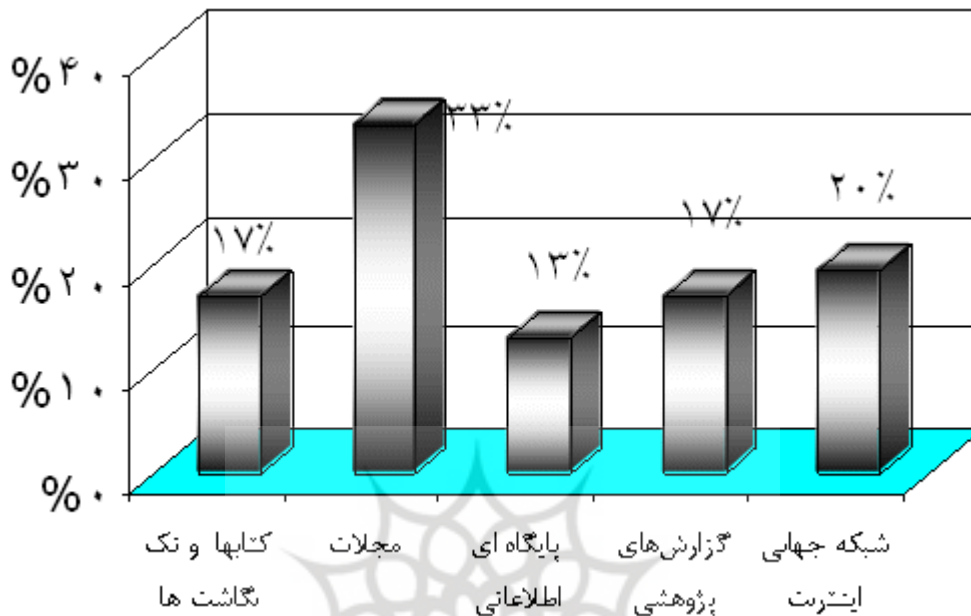
تحقیق مشابهی که در سال ۱۳۷۳ در حوزه شناسایی مجلات هسته، کتابخانه، مرکزی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی با روش تحلیل هزینه - سودمندی صورت گرفته، حکایت از آن دارد که از ۳۱/۳۳ درصد نشریات موجود در کتابخانه حداقل یک‌بار استفاده شده، و ۶۸/۶۷ درصد عناوین نشریات حتی یک‌بار هم مورد استفاده قرار نگرفته‌اند (۷). در سال ۱۳۷۸ تحقیق دیگری نیز در راستای تعیین نشریات هسته، لاتین دانشکده، علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس با استفاده از قانون برادفورد و نظرات اعضای هیئت علمی انجام شده. یافته‌ها نشان داده که ۳۱/۸۷ درصد نشریات برای آموزش و پژوهش دانشکده، علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس نقش حیاتی داشته‌اند و تداوم اشتراک آن‌ها لازم تشخیص داده شده. ۳۷/۵ درصد از نشریات فقط یک بار مورد استفاده بوده‌اند یا اصلاً مورد استفاده واقع نشده‌اند. در این پژوهش پیشنهاد شده که برای غنی‌سازی مجموعه، مجلات کم‌استفاده حذف گردند و برای اشتراک نشریات جدید اقدام شود. (۱)

تحلیل یافته‌ها

با توجه به پرسش‌های اساسی تحقیق و نیز پرسش‌هایی که در پرسشنامه، ارسالی برای استادان و محققان دانشکده، علوم تنظیم شده بود، داده‌ها در جداول و نمودارهای مرتبط ترسیم، و سپس مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند.

۱. منابع اطلاعاتی مورد استفاده استادان و محققان دانشکده علوم دانشگاه شیراز

داده‌های نمودار شماره ۱ نشان می‌دهند که در بین منابع اطلاعاتی مورد استفاده استادان و محققان، مجلات با ۳۳ درصد اولویت اول، شبکه جهانی اینترنت با ۲۰ درصد اولویت دوم، کتاب‌ها و تک‌نگاشت‌ها با ۱۷ درصد اولویت سوم، گزارش‌های پژوهشی با ۱۷ درصد اولویت چهارم، و پایگاه‌های اطلاعاتی با ۱۳ درصد اولویت پنجم را به خود اختصاص داده‌اند.

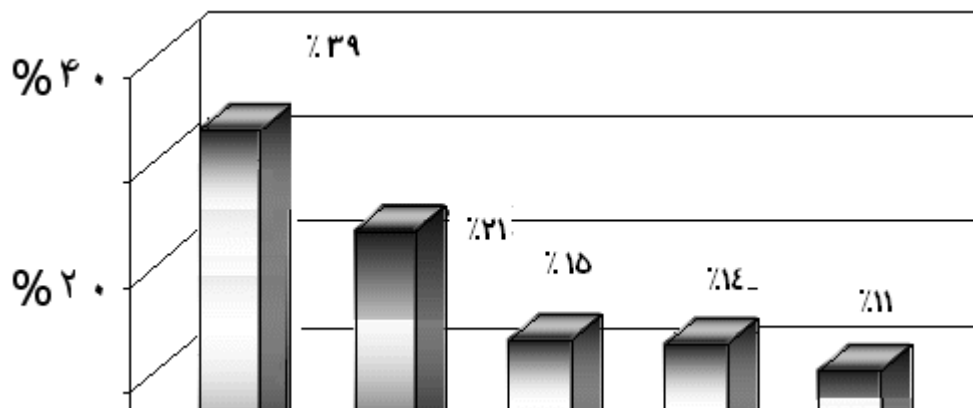

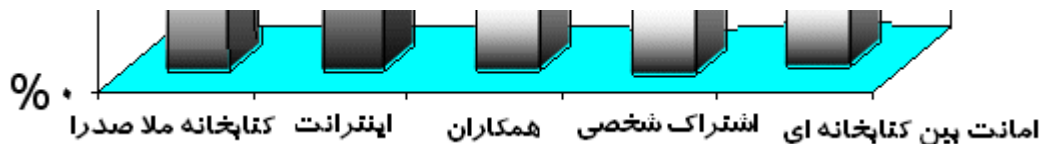
نمودار ۱. منابع اطلاعاتی مورد استفاده استادان و محققان دانشکده علوم

به طوری که در نمودار شماره ۱ مشاهده می‌کنیم در بین منابع اطلاعاتی مورد استفاده استادان و محققان دانشکده علوم، نشریات ادواری با ۳۳ درصد مقام اول را به خود اختصاص داده‌اند. بدین ترتیب، به نظر می‌رسد یافته‌های این تحقیق که با تعیین نشریات هسته و ماوراء هسته سروکار دارد، برای مدیران دانشکده علوم، استادان و نیز کارشناسان کتابداری و اطلاع‌رسانی کتابخانه ملاصدرا در شناخت نشریات مورد نیاز و همچنین در هزینه‌کردن اعتبارات ارزی و ریالی به شکل مناسب، مفید است.

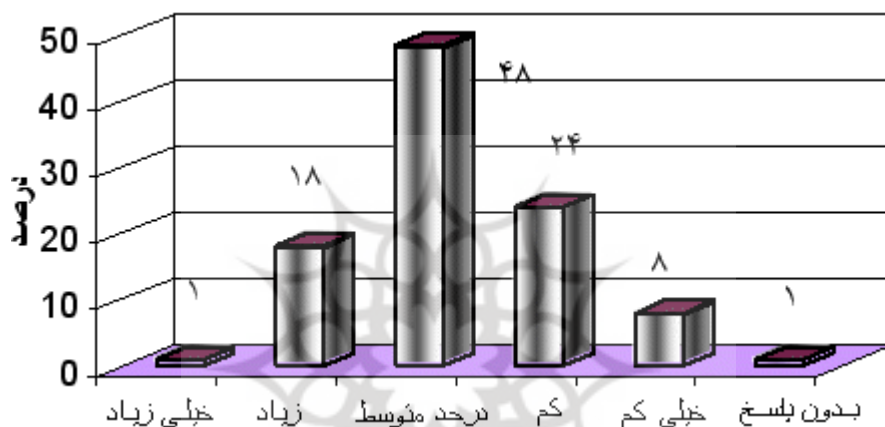
۲. چگونگی دسترسی استادان و محققان دانشکده علوم دانشگاه شیراز به مجلات مورد نظر

نمودار شماره ۲ نشان می‌دهد که استادان و محققان دانشکده علوم به ترتیب اولویت: کتابخانه ملاصدرا را با ۳۹ درصد، اینترنت را با ۲۱ درصد، همکاران (داخلی و خارجی) را با ۱۵ درصد، اشتراک شخصی را با ۱۴ درصد و امانت بین کتابخانه‌ای را با ۱۱ درصد انتخاب نموده‌اند.

نمودار شماره ۲- چگونگی دسترسی استادان و محققان دانشکده علوم دانشگاه شیراز به مجلات مورد نظر نمودار شماره ۲ این واقعیت را نشان می‌دهد که جامعه علمی دانشکده علوم از نشریات ادواری کتابخانه ماصدرا (با ۳۹ درصد) بیش‌تر از سایر روش‌های دسترسی استفاده می‌کنند. این میزان استفاده از کتابخانه ماصدرا، گویای این مطلب است که انتخاب نشریات ادواری، باید منطبق با موازین علمی صورت پذیرد. به نظر می‌رسد اگر نشریات علمی منطبق با اصول و قواعد علمی انتخاب گردند میزان استفاده از این منابع بیش‌تر از استفاده‌ای خواهد بود که در حال حاضر انجام می‌گیرد. باید به این مهم نیز تأکید کنیم که اگر مجموعه‌سازی نشریات ادواری در کتابخانه ماصدرا مطابق با اصول علمی صورت پذیرد، به طور یقین استفاده جامعه علمی از سایر روش‌های دسترسی به مقاله‌های مجله‌ها، یعنی اشتراک شخصی، امانت بین کتابخانه‌ای و غیره ... به شدت کاهش خواهد یافت.

نمودار شماره ۳- میزان پاسخگویی نشریات لاتین کتابخانه ماصدرا به نیازهای تحقیقاتی و پژوهشی استادان

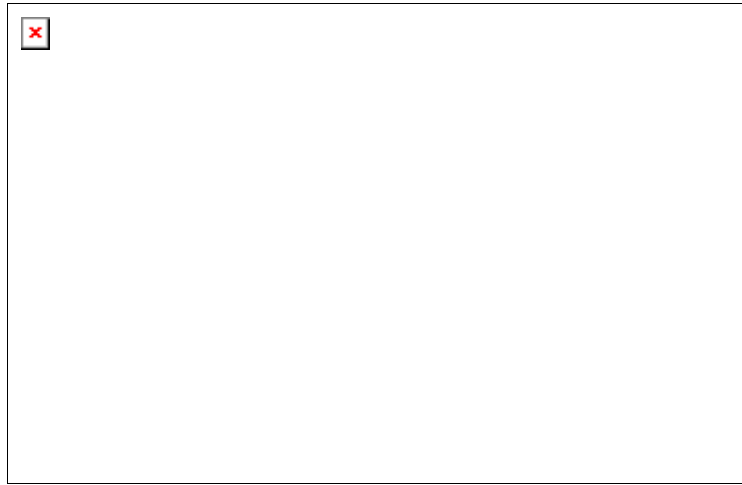
۳. میزان پاسخگویی نشریات لاتین کتابخانه ماصدرا به نیازهای تحقیقاتی و پژوهشی استادان

نمودار شماره ۳ نشان می‌دهد که یک درصد از استادان گزینه «خیلی زیاد»، ۱۸ درصد گزینه «زیاد»، ۴۸ درصد از استادان گزینه «در حد متوسط»، ۲۴ درصد از استادان گزینه «کم» و ۸ درصد گزینه «خیلی کم» را انتخاب نموده‌اند و یک درصد هم به این پرسش پاسخی نداده‌اند.

نمودار ۳. میزان پاسخگویی نشریات لاتین به نیازهای تحقیقاتی و پژوهشی استادان داده‌های نمودار شماره ۳ حاکی از آن است که نشریات ادواری موجود در کتابخانه ماصدرا (۶۷ درصد) از نیازهای تحقیقاتی و پژوهشی اعضای هیئت علمی و دانشجویان دانشکده علوم را برآورده می‌کند.

۴. میزان همکاری کتابخانه ماصدرا در تهیه مقالات موجود در خارج از کتابخانه

نمودار شماره ۴ نشان می‌دهد که ۱۴ درصد از استادان گزینه «خیلی زیاد»، ۳۵ درصد گزینه «زیاد»، ۲۵ درصد گزینه «در حد متوسط»، ۷ درصد از پاسخ‌دهندگان گزینه «کم»، و ۷ درصد از استادان گزینه «خیلی کم» را انتخاب نموده‌اند. همچنین ۱۲ درصد از استادان به هیچ یک از گزینه‌ها پاسخ نداده‌اند.

نمودار شماره ۴- میزان همکاری کتابخانه، ملاصدرا در تهیه مقالات موجود در خارج از کتابخانه نمودار ۴. دیدگاه استادان در باره، میزان همکاری کتابخانه، ملاصدرا در تهیه مقالات خارج از کتابخانه

نمودار شماره ۴ حکایت از همکاری بسیار خوب کتابخانه ملاصدرا (۴۹ درصد)، با دریافت کنندگان مقاله های نشریات ادواری می کند. اکنون که مدیریت و کارشناسان کتابخانه، ملاصدرا نسبت به تأمین نیازهای اطلاعاتی استادان و محققان حساس هستند و تلاش می کنند که خواسته های علمی آنان را به وجه بهتری پاسخ دهند، تهیه نشریات ادواری بیش از پیش ضرورت پیدا می کند. چنانچه این پدیده تحقق پذیرد، به نظر می رسد که همکاری صورت گرفته مؤثر خواهد شد.

۵. علل استفاده کم، یا بی استفاده ماندن بعضی از نشریات لاتین

همانطور در نمودار شماره ۵ مشاهده می کنیم استادان و محققان دانشکده علوم، علل استفاده کم یا بی استفاده ماندن برخی از نشریات را عدم ارتباط کامل نشریات خریداری شده با حوزه تخصصی (۲۹ درصد)، اطلاع رسانی نامناسب کتابخانه (۲۳ درصد)، آگاه نبودن از نشریات جدید که به کتابخانه می رسند با (۲۳ درصد)، و ندادن فرصت کافی به عضو هیئت علمی برای سهیم شدن در گزینش مجلات با (۱۷ درصد) اعلام نموده اند. ۸ درصد از استادان نیز به این سوال سوال پاسخ نداده اند.

نمودار شماره ۵ - علل استفاده کم، یا بی استفاده ماندن بعضی از نشریات لاتین

- ۱- عدم ارتباط کامل نشریات خریداری شده با حوزه تخصصی
- ۲- اطلاع رسانی نامناسب کتابخانه
- ۳- آگاه نبودن از نشریات جدید
- ۴- ندادن فرصت کافی به عضو هیئت علمی برای سهیم شدن در گزینش مجلات
- ۵- بدون پاسخ

نمودار شماره ۵ نشان می‌دهد که ۲۹ درصد اعضای هیئت علمی دانشکده علوم، استفاده کم یا استفاده نکردن از نشریات ادواری را نامربوط بودن نشریه‌ها قلمداد کرده‌اند. همچنین، ۱۷ درصد این جامعه در گزینش نشریات ادواری مشارکت ندارند. بدین ترتیب، می‌توان به جرأت بیان کرد که نتایج این پژوهش کاربردی هستند و در صورت علاقه‌مندی، دانشکده علوم می‌تواند از یافته‌ها و توصیه‌های به‌عمل آمده استفاده کند. در این استفاده، اعضای هیئت علمی در انتخاب نشریه‌های مربوط و مورد نظر مشارکت دارند و بدین ترتیب مجموعه‌ای متوازن و همگام با رشته‌های تخصصی و علائق تحقیقاتی به وجود خواهند آورد.

۶. توزیع فراوانی نشریات مورد بررسی سالهای (۲۰۰۰-۱۹۹۵) به تفکیک موضوع

در جدول شماره ۱ نشریات لاتین کتابخانه، ملاصدرا به تفکیک موضوع ذکر شده است. در این بین، نشریات رشته شیمی با ۲۳/۷۵ درصد بیش‌ترین تعداد و نشریات رشته زیست‌شناسی با ۱۰/۸۳ درصد کم‌ترین تعداد نشریات را دارا می‌باشند. سایر حوزه‌ها به ترتیب: زمین‌شناسی ۲۰ درصد، آمار ۱۶/۲۵ درصد، ریاضی ۱۵/۸۳ درصد و فیزیک ۱۳/۳۳ درصد نشریات لاتین را دارا می‌باشند.

ردیف	موضوع نشریات	تعداد	درصد
۱	شیمی	۵۷	۲۳/۷۵
۲	زمین‌شناسی	۴۸	۲۰
۳	آمار	۳۹	۱۶/۲۵
۴	ریاضی	۳۸	۱۵/۸۳
۵	فیزیک	۳۲	۱۳/۳۳
۶	زیست‌شناسی	۲۶	۱۰/۸۳
جمع	-	۲۴۰	۱۰۰

جدول ۱. توزیع فراوانی نشریات لاتین مورد بررسی (سال‌های ۲۰۰۰-۱۹۹۵) به تفکیک موضوع

۷. تعیین نشریات هسته، ماوراء هسته و رتبه‌بندی استادان در رشته‌های شیمی، فیزیک، ریاضی، زیست‌شناسی، آمار و زمین‌شناسی

در موضوع شیمی ۴ نشریه در منطقه هسته قرار دارند که عبارت‌اند از:

- Chemical Abstracts (با ۷۵۲ بار استفاده)،

- Chemical Society Journal Dalton Transaction (با ۴۲۲ بار استفاده)،

- Analytical Chemistry (با ۳۳۹ بار استفاده) - Chemical Communication (با ۳۰۳ بار استفاده).

در منطقه ماوراء هسته مرکزی ۶ عنوان نشریه قرار دارد که دارای استفاده قابل ملاحظه‌ای می‌باشند: Inorganic Chemistry (با ۲۶۸ بار استفاده)،

- American Chemical Society Journal (با ۲۳۹ بار استفاده)،

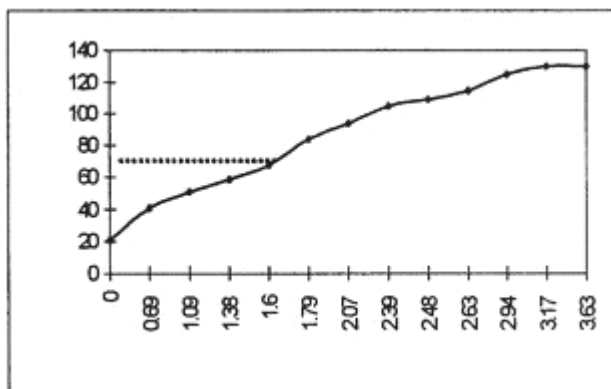
- Tetrahedron Letters (با ۱۹۰ بار استفاده)، Chemical Society Journal Perkin 1 Transaction،

(با ۱۸۷ بار استفاده)،

- Talanta (با ۱۷۸ بار استفاده)؛

- Journal of Chemical Education (با ۱۵۶ بار استفاده) (نمودار شماره ۶).

در رتبه‌بندی استادان، Chemical Abstracts اولویت اول، Analytical Chemistry اولویت سوم، Chemical Society Journal Dalton Transaction اولویت چهارم و Chemical Communication اولویت ششم را به خود اختصاص داده‌اند.

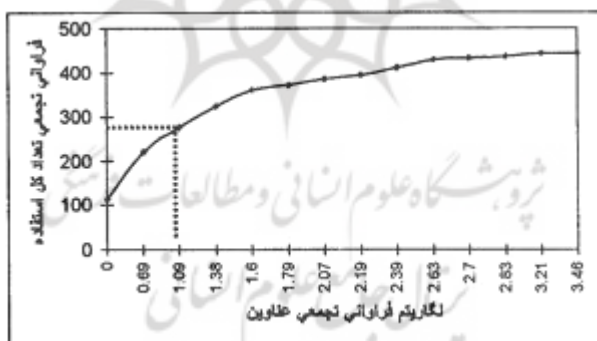
نمودار ۶: دفعات استفاده از نشریات لاتین رشته شیمی سال‌های ۱۹۹۵-۲۰۰۰ بر اساس قانون پراکندگی برادفورد در موضوع فیزیک ۳ عنوان نشریه:

Journal of Molecular Spectroscopy (با ۱۱۴ بار استفاده)،

Physics Abstracts (با ۱۰۷ بار استفاده)،

Physical Review Letter (با ۵۶ بار استفاده)، در منطقه هسته واقع شده‌اند (نمودار شماره ۷).

از نظر استادان نشریه Physics Abstracts در اولویت اول، Letter Physical Review در اولویت سوم و Journal of Molecular Spectroscopy در اولویت ششم قرار دارند.

نمودار ۷: دفعات استفاده از نشریات لاتین رشته فیزیک سال‌های ۱۹۹۵-۲۰۰۰ بر اساس قانون پراکندگی برادفورد در رشته ریاضی ۵ عنوان نشریه در منطقه هسته قرار گرفته‌اند که عناوین آن‌ها عبارت‌اند از:

American Mathematical Monthly (با ۲۱ بار استفاده)

American Mathematical Society procee

ding (با ۱۴ بار استفاده)

American Mathematical Society-Transactions (با ۱۳ بار استفاده)

Journal Functional Analysis- (با ۹ بار استفاده)

Integral Equations and Operator Theory- (نمودار شماره ۸)

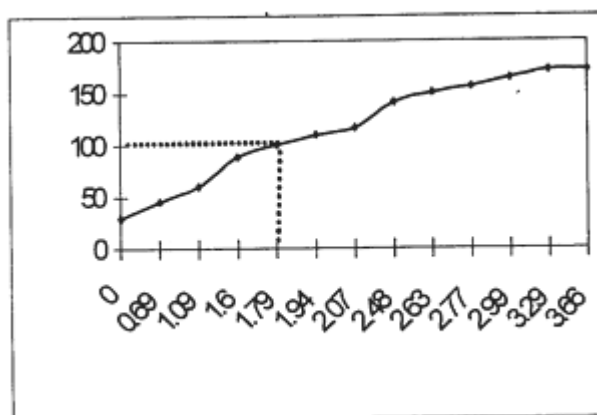
از دیدگاه استادان، نشریه Journal of Function Analysis، اولویت اول، American Mathematical

(نمودار شماره ۱۰).

از دیدگاه استادان American Statistical Association Journal اولویت اول ، American Statistician اولویت دوم ، Biometrika اولویت چهارم و Metrica اولویت هفتم را به خود اختصاص داده‌اند.

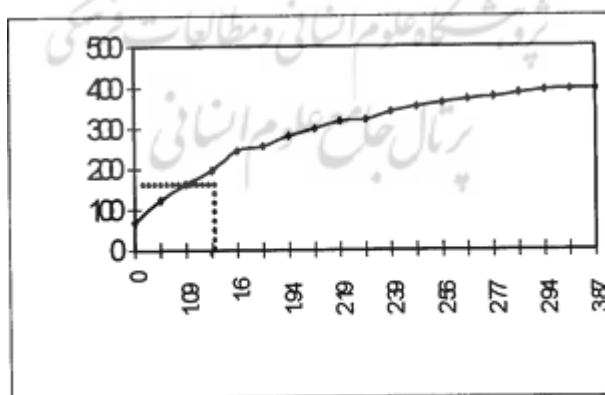

نمودار ۱۰. دفعات استفاده از نشریات لاتین رشته آمار سال‌های ۱۹۹۵-۲۰۰۰ براساس قانون پراکندگی برادفورد

در رشته زمین‌شناسی ۴ عنوان نشریه در منطقه هسته واقع شده‌اند که عبارت‌اند از:

- Journal of Geochemical Exploration (با ۶۸ بار استفاده) ،
- Economic Geology (با ۵۴ بار استفاده) ،
- Ground Water (با ۴۰ بار استفاده) ،
- Mineralium Deposita (با ۳۵ بار استفاده) (نمودار شماره ۱۱).

از دیدگاه استادان Economic Geology در اولویت اول، Mineralium Deposita در اولویت دوم، Journal of Geochemical Exploration در اولویت سوم و Ground Water در اولویت ششم قرار دارند.

نمودار ۱۱. دفعات استفاده از نشریات لاتین رشته زمین‌شناسی سال‌های ۱۹۹۵-۲۰۰۰ بر اساس قانون پراکندگی برادفورد

۸. تعیین نشریات پر استفاده بر حسب موضوع

در جدول شماره ۲ تعداد نشریات لاتین پر استفاده، کتابخانه، ملاصدرا به تفکیک موضوع و گروه‌های آموزشی آمده‌اند.

جدول ۲. تعداد نشریات لاتین مورد بررسی (۲۰۰۰-۱۹۹۵) در کتابخانهء ملاصدرای دانشگاه شیراز و تعیین نشریات پراستفاده به تفکیک موضوع

ردیف	گروه آموزشی	تعداد نشریات	تعداد نشریات پراستفاده	درصد
۱	شیمی	۵۷	۱۰	۱۷/۵۴
۲	فیزیک	۳۲	۳	۹/۳۷
۳	زمین شناسی	۴۸	۴	۸/۳۳
۴	زیست شناسی	۲۶	۲	۷/۷۰
۵	ریاضی	۳۸	۵	۱۳/۱۵
۶	آمار	۳۹	۶	۱۵/۳۸
جمع	-	۲۴۰	۳۰	۱۲/۵

داده‌های جدول ۲ نشان می‌دهد که نشریات رشتهء شیمی با ۱۷/۵۴ درصد پراستفاده‌ترین نشریات هستند و نشریات سایر رشته‌های موضوعی بین ۷/۷۰ درصد تا ۱۵/۳۸ درصد استفاده شده‌اند. در کل ۱۲/۵ درصد عناوین نشریات در رشته‌های مختلف استفاده نسبتاً بالایی را به خود اختصاص داده‌اند.

۹. نشریات رتبه‌بندی شده توسط استادان و مطابقت آن با نشریات پراستفاده به دست آمده از طریق قانون برادفورد

داده‌های جدول ۳ نشان می‌دهد که در موضوع ریاضی مطابقت بیش‌تری بین دیدگاه استادان و قانون برادفورد وجود دارد. سایر موضوعات بین ۳۳ تا ۷۵ درصد مطابقت داشته‌اند. در مورد نشریات رتبه‌بندی شده توسط استادان، ۶۷ آن‌ها درصد بانشریات پراستفاده تعیین شده از طریق قانون برادفورد مطابقت دارند (جدول شماره ۳).

جدول ۳. نشریات رتبه‌بندی شده استادان و مطابقت آن با نشریات پراستفاده به دست آمده از طریق قانون برادفورد

ردیف	گروه‌های آموزشی	تعداد نشریات پراستفاده (از طریق قانون برادفورد)	تعداد نشریات اولویت داده شده توسط استادان منطبق با نشریات پراستفاده	
			تعداد	درصد مطابقت
۱	شیمی	۱۰	۷	۷۰
۲	فیزیک	۳	۱	۳۳
۳	زمین شناسی	۴	۳	۷۵
۴	ریاضی	۵	۵	۱۰۰
۵	آمار	۶	۳	۵۰
۶	زیست شناسی	۲	۱	۵۰
جمع	-	۳۰	۲۰	۶۷٪

۱۰. نشریات یکبار استفاده شده، اصلاً استفاده نشده یا بیش از یکبار استفاده شده

جدول شماره ۴ حکایت از آن دارد که ۴۵ درصد نشریات یا اصلاً مورد استفاده قرار نگرفته‌اند یا حداکثر یکبار استفاده شده‌اند و ۵۵ درصد نشریات بیش از یکبار استفاده شده‌اند.

جدول ۴. توزیع فراوانی نشریات یکبار استفاده شده، اصلاً استفاده نشده یا بیش از یکبار استفاده شده

تعداد	دفعات استفاده
۷۷	استفاده نشده
۳۱	یک بار استفاده شده
۱۳۲	بیش از یک بار استفاده شده
۳۲	
۱۳	
۵۵	
۲۴۰	جمع
%۱۰۰	

۱۱. دفعات استفاده از نشریات به تفکیک موضوع

براساس داده‌های جدول شماره ۵ در حدود ۶۹/۶۰ درصد نشریات موجود کم‌تر از ده بار ، ۱۲/۵ درصد لاتین بین ۱۱ تا ۲۰ بار ، ۱۱/۶۴ درصد نشریات بین ۲۱ تا ۸۰ بار مورد استفاده قرار گرفته‌اند. ۶/۲۵ درصد نشریات بیش‌تر از ۱۰۰ بار استفاده شده‌اند. همچنین از نظر میزان استفاده از نشریات لاتین، رشته شیمی با متوسط ۷۴/۱۲ بار مراجعه، بیش‌ترین استفاده را داشته است. سایر رشته‌ها به ترتیب ، رشته فیزیک متوسط ۱۳/۹۰ بار استفاده ، زمین‌شناسی متوسط ۸/۲۵ بار استفاده ، زیست‌شناسی متوسط ۷/۵۵ بار استفاده، آمار ۴/۴۱ بار استفاده، و ریاضی ۳/۴۲ بار استفاده را به خود اختصاص داده‌اند.

جدول ۵. توزیع فراوانی دفعات استفاده از نشریات به تفکیک موضوع

موضوع	شیمی	فیزیک	زمین شناسی	ریاضی	آمار	زیست شناسی	درصد
۱۰-۰	۲۰	۲۴	۳۶	۳۴	۳۳	۲۰	۶۹/۶۰
۱۱-۲۰	۱۱	۳	۵	۳	۵	۳	۱۲/۵۰
۲۱-۳۰	۲	-	۳	۱	۱	۲	۳/۷۵
۳۱-۴۰	۲	۲	۲	-	-	-	۲/۵۰
۴۱-۵۰	۴	-	-	-	-	-	۱/۶۶
۵۱-۶۰	۲	۱	۱	-	-	-	۱/۶۶
۶۱-۷۰	۲	-	-	-	-	۱	۱/۶۶
۷۱-۸۰	۱	-	-	-	-	-	۰/۴۱
۸۱-۹۰	-	-	-	-	-	-	-
۹۱-۱۰۰	-	-	-	-	-	-	-
۱۰۱-۱۱۰	۲	۱	-	-	-	-	۱/۲۵
بالای ۱۱۰	۱۱	۱	-	-	-	-	۵

کل دفعات استفاده	۴۲۲۵	۴۴۵	۳۹۶	۱۳۰	۱۷۲	۱۹۱	۵۵۵۹
متوسط دفعات استفاده	۷۴/۱۲	۱۳/۹۰	۸/۲۵	۳/۴۲	۴/۴۱	۷/۳۴	۲۳/۱۶

۱۲. توزیع فراوانی دفعات استفاده از نشریات لاتین به تفکیک کپی مقالات و نشریات باقی‌مانده بر روی میزهای مطالعه در کتابخانه، ملاحظه

بنابر داده‌های جدول شماره ۶، که شمارش تعداد استفاده از نشریات از طریق کپی مقالات در موضوعات مختلف در مجموع ۲۶۷۶ مورد با متوسط استفاده ۱۱/۱۵ بار از هر نشریه را نشان می‌دهد. همچنین شمارش تعداد نشریات باقی‌مانده بر روی میزهای مطالعه در مجموع ۲۸۸۳ بار، متوسط ۱۲/۰۱ بار استفاده را نشان می‌دهد. استفاده از نشریات باقی‌مانده بر روی میز مطالعه بیش‌تر از شمارش تعداد نشریات استفاده شده از طریق کپی مقالات بوده است. جدول ۶. توزیع فراوانی دفعات استفاده از نشریات لاتین به تفکیک کپی مقالات و نشریات باقی‌مانده بر روی میزهای مطالعه در کتابخانه، ملاحظه

شمارش تعداد نشریات باقی‌مانده بر روی میزهای مطالعه	شمارش تعداد استفاده از نشریات از طریق کپی مقالات	-
۲۸۸۳	۲۶۷۶	جمع کل استفاده
۱۲/۰۱	۱۱/۱۵	متوسط دفعات استفاده

بحث و نتیجه گیری

پژوهش حاضر شامل دو جامعه آماری استادان و محققان دانشکده علوم (۱۰۹ نفر) و نشریات لاتین (سال‌های ۲۰۰۰-۱۹۹۵) در کتابخانه، ملاحظه علوم دانشگاه شیراز با ۲۴۰ عنوان می‌باشد.

در بین مجلات مورد بررسی، حوزه‌های شیمی و زمین‌شناسی، بیش‌ترین تعداد نشریات را به خود اختصاص داده‌اند. در میان ۲۴۰ عنوان مجله که مورد مطالعه قرار گرفت، تعدادی مجله وجود دارد که رقمی در حدود ۱۲/۵ درصد را به خود اختصاص داده‌اند، و از این مجلات بیش‌ترین استفاده به عمل می‌آید. در واقع آن‌ها نشریاتی هستند که ادامه‌اشتراک آن‌ها ضروری است و در مقابل، نسبت به حذف یا جایگزینی سایر نشریات باید اقدام نمود.

میزان پاسخ‌گوبودن نشریات لاتین کتابخانه، ملاحظه به نیازهای تحقیقاتی و پژوهشی استادان ۶۷ درصد بوده است. تعداد نشریات پراستفاده در رشته شیمی ۱۰ عنوان، رشته زمین‌شناسی ۴ عنوان، رشته ریاضی ۵ عنوان، رشته آمار ۶ عنوان، رشته زیست‌شناسی ۲ عنوان و در رشته فیزیک ۳ عنوان بوده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که نشریات رشته شیمی بیش‌ترین تعداد عناوین پراستفاده را دارا می‌باشند.

نیز یافته‌ها نشان می‌دهند که در موضوعات مختلف، در مجموع ۳۱ عنوان نشریه در طول دوره، مطالعه فقط یک‌بار استفاده شده‌اند.

نتایج حاکی از آن است که در کل، ۷۷ عنوان نشریه در طول دوره، تحقیق اصلاً مورد استفاده قرار نگرفته‌اند، که بیش‌ترین تعداد عناوین استفاده‌نشده مربوط به رشته زمین‌شناسی با ۲۶ عنوان نشریه بوده است.

نشریات لاتین کتابخانه، ملاحظه در مجموع ۵۵۵۹ بار استفاده شدند که از این تعداد، ۲۸۸۳ بار استفاده از طریق شمارش نشریات باقی‌مانده بر روی میزهای مطالعه با متوسط دفعات ۱۲/۰۱ بار استفاده و ۲۶۷۶ بار استفاده از طریق کپی مقالات با متوسط تعداد ۱۱/۱۵ بار استفاده بدست آمد.

یافته‌های پژوهش نشان داد که استادان و محققان دانشکده علوم دانشگاه شیراز برای دستیابی به اطلاعات مورد نیاز خود به ترتیب اولویت از نشریات ادواری (با ۳۳ درصد)، شبکه جهانی اینترنت (با ۲۰ درصد)، کتاب‌ها و تک‌نگاشت‌ها (با ۱۷ درصد)، گزارش‌های پژوهشی (با ۱۷ درصد) و پایگاه‌های اطلاعاتی (با ۱۳ درصد) استفاده می‌نمایند. از نظر چگونگی دسترسی به مقاله‌های مورد نظر، ۳۹ درصد از پاسخ‌دهندگان کتابخانه، ملاصدرا در اولویت اول انتخاب نمودند بقیه موارد به ترتیب اولویت عبارت‌اند از: شبکه جهانی اینترنت (با ۲۰ درصد)، همکاران داخلی و خارجی (با ۱۵ درصد)، اشتراک شخصی (با ۱۴ درصد) و امانت بین کتابخانه‌ای (۱۲ درصد). درباره همکاری کتابخانه، ملاصدرا در تهیه مقالات خارج از کتابخانه ۴۹ درصد از استادان گزینه‌های «زیاد» و «خیلی زیاد» و ۱۴ درصد از استادان گزینه‌های «کم» و «خیلی کم» را انتخاب نمودند. عوامل بی‌استفاده‌ماندن یا کم‌استفاده‌شدن برخی از نشریات لاتین دانشکده علوم از دیدگاه استادان این دانشکده به ترتیب اولویت عبارت‌اند از: عدم ارتباط کامل نشریات خریداری‌شده با حوزه تخصصی (۲۹ درصد)، اطلاع‌رسانی نامناسب کتابخانه (۲۳ درصد)، آگاه نبودن از نشریات جدیدی که به کتابخانه می‌رسند (۲۳ درصد) و ندادن فرصت کافی به عضو هیئت علمی در گزینش نشریات (۱۷ درصد).

با توجه به یافته‌های پژوهش، ۴۵ درصد یا اصلاً استفاده نشده‌اند یا حداکثر یک‌بار مورد استفاده قرار گرفته‌اند. بیش از ۶۹ درصد نشریات لاتین بین یک تا ده بار، ۱۲/۵ درصد بین ۱۰ تا ۲۰ بار و ۱۸ درصد بیش از ۲۰ بار مورد استفاده قرار گرفته‌اند.

از نظر میزان استفاده در موضوعات مختلف بیش‌ترین میزان استفاده به ترتیب عبارت‌اند از: رشته شیمی ۷۴/۱ بار استفاده، رشته فیزیک ۱۳/۹۰ بار استفاده، رشته زمین‌شناسی ۸/۲۵ بار استفاده و سایر موضوعات یعنی ۳ حوزه موضوعی آمار، ریاضی و زیست‌شناسی بین ۳/۴ تا ۷/۳ بار مراجعه را به خود اختصاص داده‌اند. میزان مطابقت عناوین نشریات اولویت داده شده از سوی استادان با نشریات پر استفاده بدست‌آمده از طریق قانون برادفورد ۶۷ درصد می‌باشد؛ این امر نشانگر آشنایی نسبی استادان با نشریات کتابخانه است.

پیشنهاد:

- حذف مجلات کم‌استفاده برای غنی کردن مجموعه و اشتراک نشریات ضروری؛
- استفاده از نظرات تمام استادان در تخصص‌های موضوعی مربوطه در زمینه ارزیابی و خرید نشریات لاتین؛
- فعال کردن کمیته علمی کتابخانه، ملاصدرا و گنج‌نیدن مباحث مربوط به گزینش نشریات در دستور جلسات کمیته علمی؛
- اعمال قانون پراکندگی برادفورد در فواصل زمانی مختلف برای آگاهی از تناسب مجلات خریداری‌شده با نیازهای علمی استادان و دانشجویان؛
- انجام تحقیقات مشابه در مورد ارزیابی نشریات سایر حوزه‌های موضوعی بجز علوم پایه در دانشگاه‌ها و موسسات پژوهشی؛

منابع

- ۱- ابراهیمی، محمدحسین. تعیین نشریات هسته لاتین دانشکده علوم انسانی در کتابخانه مرکزی دانشگاه تربیت مدرس با استفاده از قانون برادفورد و نظرات اعضای هیئت علمی دانشکده. پایان نامه کارشناسی ارشد علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۷۸.
- ۲- حری، عباس. اطلاع‌رسانی نگرش‌ها و پژوهش‌ها. تهران: نشر کتابدار، ۱۳۷۸: ۳۶.
- ۳- سلطانی، پوری؛ راستین، فروردین. اصطلاحنامه کتابداری: فارسی به انگلیسی و انگلیسی به فارسی. ویرایش ۲. تهران:

کتابخانه ملی ایران ، ۱۳۷۲: ۲۴۵ .

۴- سلیمی جهرمی، معصومه. کاربرد قانون برادفورد در بررسی استفاده از نشریات ادواری علوم پزشکی در ایران. پایان نامه کارشناسی ارشد ، دانشگاه علوم پزشکی ایران ، ۱۳۶۶ .

۵- سندسی، مریم. بررسی وضعیت و میزان همپوشانی عناوین نشریات ادواری غیرفارسی موجود در کتابخانه‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی ایران، تهران وشهید بهشتی در سال ۱۹۹۲ . پایان نامه کارشناسی ارشد ، دانشگاه علوم پزشکی ایران، ۱۳۷۲.

۶- سوبرامانیا، ک. مجله‌های علمی و فنی: توسعه‌ها و چشم‌اندازها . ترجمه جعفر مهرداد ؛ مجید آذرخش، مجله علوم انسانی و اجتماعی دانشگاه شیراز، دوره ۱۰ ، (شماره ۲ ، ۱۳۷۴): ۱۳۳-۱۳۴.

۷- (سوبرامانیا، ۱۳۷۴ ، ص ۱۳۴) صوراسرافیل، بهناز. بررسی نشریات ادواری اصلی کتابخانه‌های علوم پزشکی شهید بهشتی با استفاده از روش تحلیل هزینه سودمندی . پایان نامه کارشناسی ارشد ، دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی ایران، ۱۳۷۳ .

۸- کومار، کریشان. روش‌های پژوهش در کتابداری و اطلاع‌رسانی ترجمه فاطمه رهادوست با همکاری فریبرز خسروی . تهران: کتابخانه ملی ایران ، ۱۳۷۸.

۹- میر شمسی ، شهرزاد. «قانون بردفورد در کتابسنجی». فصلنامه کتاب ، دوره اول (ش، ۴-۲ ، ۱۳۶۹): ۳۰۳ .

۱۰- ویسمان ، هرمان. سیستم‌ها و خدمات اطلاع‌رسانی کامپیوتر . ترجمه جعفر مهرداد . شیراز: نوید شیراز ، ۱۳۷۳ ، ص ۱۴.

۱۱- هویدا ، علیرضا. آمار و روش‌های کمی در کتابداری و اطلاع‌رسانی . تهران : سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها، ۱۳۷۸ .

ابتدا

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی